

« ւել նման է իգի իւրոյ ձեւով, և գեղով
« քան զարուան այլ թռչնոց. որոյ ո՛չ
« միայն չքնաղ է գոյն, և կամարածեւ
« ձեւ, այլեւ կատարքն կարմիր և թա-
« զածեւ, և ձայնն բարձր և ազգու, որով
« երգէ յորոշեալ պահա ինչ աւուրն և
« զիշերի, ազգ առնելով մարդկան զժա-
« մանակս: Սա ունի ճարպ իրբեւ զհաւ,
« յորմէ կազմեն զեղ ընդդէմ ուռուցից,
« կարծրութեան ջլաց և ցաւոց ոսկերաց՝

« օծելով: Բայց միսն ո՛չ հասանէ ի չափ
« ազնուութեան մտոյ հաւու: Սերական
« անդամ նորա չորացուցեալ և փոշիա-
« ցուցեալ, ի վար արկանեն իբր զեղ
« նուազութեան սաղմի: Ի լեզւոյ նորա
« նոյնպէս յօրինեն զեղ ազգու ի դիպւոածս
« ցաւոց աչաց և բծից երեսաց »:

(Շարունակելի)

ՏՕՐԹ. ՎԱՆԻ. Բ. ԹՈՂՈՂՈՍԵԱՆ

ՀԱՅ — ԴՈՄԻՆԻԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շարունակութիւն տես Բազմ. 1922 Յունուար. էջ 229)

Քարոզող եւ Միաբանող եղբարց հաւ-
կառակորդները

Քարոզող եղբարք և անոնց յարած
Հայերը, նորադարձերու յատուկ անխոհեմ
եռանդով, կ'ուզէին սերտիւ միացնել հայ
ազգը Արեւմտեան եկեղեցւոյ ո՛չ միայն հա-
ւատքով՝ այլ նաեւ եկեղեցական կարգապա-
հութեամբ և ծէսով: Ասով Հայոց վերա-
գրուած մոլորութիւններու ցանկին մէջ՝ զոր
կալանոսս առած է Յովհ. Քոնեցիէն՝ Միսի-
թարեանք և անոնցմէ վերջ Պուռնըպիզ
դիտել կու տան, որ ինչ ինչ բաներ հաւատոյ
խնդիր չեն, այլ միայն կարգապահական
տարբերութիւններ, որ ամենահին սովորու-
թեամբ օժտուած՝ ազատ, մանաւանդ թէ
օգտակար կերպով կարելի էր պահուիլ.
ինչպէս է աշխարհականներն ալ երկու
տեսակով հաղորդելը և արեւմտեայց ցով
չեղող տօները: Հայ ժողովուրդն ու կղերը
չէին հանդուրժեր այս նորութիւններուն՝
որոնք մէկէ աւելի անգամներ արգելք
եղան միութիւնն ընդգրկելու:

Միւս կողմանէ ալ անադար է յան-
ցանքը բոլորովին Միաբանող կամ անոնց
ուսուցիչներուն Քարոզող եղբարց վրայ

ձգել. վասն զի Յովհ. ԻԲ. պապը իր 12
Նոյ. 1321-ի մէկ թուղթին մէջ ծիսական
միաձեւութիւնն ալ կը պատուիրէր այս
խօսքերով. « Կը խնդրենք որ... յիշեալ հոռ-
« մէական եկեղեցւոյ ծէսին ընդունած տօ-
« ները, զոր ձեզ պիտի յանձնեն թղթիսներ-
« կայացնողները՝ մեր սիրելի որդիք եզ. Յա-
« կոբ և Պետրոս, կրտսեր Եղբարց կարգէն և
« հմուտ աստուածային օրինաց, ամենայն
« անձնանուիրութեամբ ջանաց պահել »:
Հայոց պատմագիրներէն և մեզ հասած
եկեղեցական գրքերէն յայտնի է՝ որ Միաբ.
Եղբարք լիովին հնազանդեցան այս քահա-
նայապետական հրամանին, լատին ծէսը
— բաց ի լեզուէն — պահուեցաւ մինչև
կալանոսէ (1650) վերջն ալ, ո՛չ միայն
իրենցմէ՝ այլ նաեւ եկեղեցիներէն, որոնց
եպիսկոպոսը իրենցմէ կ'ընտրուէր, մանա-
ւանդ Նախիջևանի մէջ. լատին ծէսի ա-
մենաբուն պաշտպանն եղաւ Ներսէս Պա-
լենց՝ որ անդու հալածեց հակառակորդ-
ները:

1. — Տառնաւացիք

Հայերէն շատեր կառած էին իրենց ա-
ւանդական սխալներուն, մանաւանդ Քրիս-

տոսարանութեան և խորհրդոց վարդապետութեան նկատմամբ, որով այս վարդապետութեանց շուրջը կը դառնար ուղղափառաց զլիաւոր կեդրոնին՝ Քոնսեղոց թղթը գրական գործունէութիւնը: Միուրթեան հակառակողներու թոյնը Տաթևու վանքն էր, ուր քանիւ և զոով անդադար մարտ կը մղէին ուղղափառ աստուածաբանութեան դէմ: Գլխաւորներն էին Յովհ. Որոտնեցի + 1388, և յետոյ Գր. Տաթևացի + 1410: (որոնց արդէն իսկ ծանօթ գրութիւններուն վրայ կը շարունակէ խօսիլ հեղինակը):

2. — Մարքինիք

Քոնսյայի վանքին նման և անկէ քիչ մ'աւ առաջ միաբանութիւն մը հիմնեցին կրտսեր եղբարք՝ Մաքու քաղաքին քով՝ Ս. Թադէոսի վանքին մէջ, որուն առաջնորդը, Ջաքարիա եպս. Երթորեցի՝ շահած էին ի միութիւն հաւատոյ, որ և անդու կը վաստակէր Նոյն հաւատքը տարածելու: Ասոնք ալ Քոնսեղոյն նման զբոնեցին աշակերտաց գրական գործունէութիւնը, և շատ մը օգտակար զբոնք թարգմանեցին: Յիշեցինք արդէն Եր. Բարթողիմէոսի աշակերտութեամբ Երթորոյ վանքին՝ Ածնկն. Բովանդակութեան Գ. մասին թարգմանութիւնը: Մաքուի և Քոնսյայի վանքին յարաբերութիւնները միշտ թշնամի ոգով չեղան:

Քոնսեղոյն առաջին ընկերներուն ժամանակ՝ Թադէոսի վանքին առաջնորդն էր Գուրիէլմոս Սորադի՝ կրտսեր Եղբարց կարգէն, որուն համար Ընդհանրական Առաջնորդաց Ի. Ժ. ժամանակագրութիւնը հետեւեալ գովեստը կ'ընէ. « Բարեպաշտ և շատ « զբաղէտ անձ, որ կատարելապէս ծանօթ « անոնց (Հայոց) լեզուին՝ քարոզելով, « մկտնելով և ինչ ինչ զբոնք լատիներէնէ « հայերէն թարգմանելով՝ հոգեկան մեծ « օգուտներ բրաւ հոն »: Նոյն վանքին մէջ մեկնեց Ս. Գիրքը Թէ կրտսեր Եղբարց և Թէ հայ աշակերտներու՝ քաղաքիս ունկնդիրներ ունենալով:

Բայց Գոմինիկեան ու Փրանկիսկեան այս երկու դպրոցներուն և իրենց աշակերտներուն մէջ պակաս չեղան աստուածաբանական վէճերը. օրինակի համար աղքատութեան և Քահանայապետին անսխալութեան վրայ, որուն առիթ տուած էր Յովհ. Ի. Թ. առած մէկ որոշողութիւնը՝ Քրիստոսի և Փրանկիսկեանց աղքատութեան վրայ՝ հակառակ կրտսեր Եղբարց Ընդհ. ժողովի կամքին: Շատ Փրանկիսկեաններ ազգու կերպով կռուելու համար՝ որպէս զի վճիռը ետ առնել տան՝ պապը շատ գէշ կերպով սխալեցաւ կը կանչէին: Անսխալականութեան վարդապետութիւնը դեռ Նոյն ատեն յայտնապէս սահմանուած չըլլալով՝ չէին ընդուներ զայն Ս. Թադէոսի և Գալիէթի վանքին կրտսեր Եղբարք, այնպէս որ երգուընցած վկայութիւններու համեմատ՝ անոնցմէ ոմանք Նոյն իսկ հերետիկոս համարած են Յովհ. Ի. և Թովմաս Ազուկիացին՝ զոր ինքը սուրբ հռչակեց: Մինչ Բարդուղ Եղբարց աշակերտները կը պաշտպանէին պապին անսխալականութիւնը....

Գուրիէլմոս Սորադի, ի միջի այլոց, աւանդեց նաև Մատթէի աւետարանին և Յայտնութեան մեկնութիւնները՝ Յովհ. Պետրոս Օլիվիի հետեւողութեամբ: Այն ատենները Յայտնութեան մեկնութիւնը վէճի նիւթ դարձած էր շարունակ Փրանկիսկեանց, մանաւանդ եղ. Գէորգ Արթիացոյն քով, որ անոր մէջ յիշուած նշանաւոր կենդանին՝ մարգարէութիւն կը համարէր Յովհ. Ի. Թ. զոր « ամենամատ սարկաւազ » կը կոչէր. (ճամակ 20 յուլ. 1333): Ջարմանք չէ ուրեմն եթէ Քոնսեղոց աշխատութեանց մէջ ալ կը ներկայանայ Յայտնութեան մեկնութիւնը, որովհետեւ պէտք էին պաշտպանել Յովհ. Ի. Իրենց կարգին մեծ բարեկամը, և աւելի ուղիղ մեկնել Նոյն գիրքը:

(Շարունակելի) Ամփոփեց Հ. Գ. ՈՍԿԵՆՍ

